

Mikołaj Woźniak

Shanghai University

 <https://orcid.org/0000-0002-2808-3659>

Współczesna powieść historyczna — stąd do starożytności

Abstract: Mikołaj Jerzy Woźniak’s aim in this article is to characterize the contemporary historical novel. Woźniak examines critically Paweł Ćwikła’s assumptions regarding the essential features of fictional historical literature. As a case study, Woźniak analyzes the work of Ewa Kassala, an internationally acclaimed author of Polish descent. Using Nathalie Heinich’s narrative method in his research, Woźniak identifies the main themes in Kassala’s work, which allows him to confirm the outset assumptions. Kassala puts emphasis on timeless fictional events, while paying ample attention to historical realism. An additional element, following the example of Henryk Sienkiewicz, is the idea that historical fiction should “fortify the hearts of the readers” and raise their morale.

Key words: narrative method, historical novel, Ewa Kassala, Henryk Sienkiewicz

Wprowadzenie

Literatura piękna na wiele sposobów stać się może przedmiotem zainteresowania socjologów i socjolożek (m.in. Łęcki, 1999). W grę wchodzi przy tym różne formy tej literatury, w tym także powieść historyczna. Dzieje się tak na przykład wtedy, kiedy bohaterowie takich dzieł stają się częścią świadomości potocznej. Przykład? Kmicic, Andrzej Kmicic. Samo przyzwanie imienia bohatera utworu *Potop* autorstwa Henryka Sienkiewicza może (i powinno — jeśli działa nadal opisany przez Pierre’a Bourdieu charakterystyczny dla nauczania szkolnego mechanizm „przymusu symbolicznego” [Bourdieu, Passeron, 1990]) wywołać u czytelnika ciąg skojarzeń związanych z chwałą polskiego oręża, dobrymi rycerzami i złymi Szwedami. Jednak

nie tylko „ku pokrzepieniu serc” pisze się (i czyta) powieści historyczne. Osadzenie akcji w czasach przeszłych i posługiwanie się maską historii, by lepiej zrozumieć współczesność, to inny aspekt tego typu literatury. I jest to z pewnością interesujące zjawisko z perspektywy socjologii literatury. Fenomen Sienkiewicza, poza jego niezwykłą zdolnością tworzenia pastelowych pejzaży nostalgii, można uzasadnić m.in. połączeniem dbałości o szczegóły historyczne z umiejętnie prowadzoną fabułą. Ale nie tylko. Rezultatem jest wszak próba ożywienia historii i sprawienia, by nie stanowiła ona jedynie wygodnego podłoża kostiumowego dramatu.

Wśród twórców współczesnych podobną tendencję do łączenia tych dwóch czynników zauważyć można u Ewy Kassali. To polska pisarka powieści historycznych, autorka jedynej na świecie trylogii o królowych starożytnego Egiptu¹, a także serii o silnych kobietach czasów biblijnych². Właśnie silne kobiety i kobieca duchowość są motywem przewijającym się przez wszystkie jej publikacje. W swoich książkach wielokrotnie podkreśla, że informacje związane z przeszłością (tj. dotyczące miejsc, postaci, ubioru, konkretnych wydarzeń czy nawet potraw), wnikliwie analizuje poprzez studiowanie literatury przedmiotu oraz konsultacje z ekspertami w danej dziedzinie. W przypadku zagadnień związanych ze starożytnym Egiptem wymienia m.in. egiptologów prof. Karę Cooney (Ładuniuk, 2018) i prof. Andrzeja Niwińskiego (Wałęga, 2018). Z kolei co do tematów biblijnych powołuje się na historyków oraz teologów, jak również własne badania księgozbiorów Zbiorów Specjalnych Biblioteki Watykańskiej. Książki Kassali wydano w trzech językach (MiPBP, 2018).

Zamiarem niniejszego artykułu jest podjęcie próby zrozumienia współczesnej powieści historycznej z jej łączeniem realiów przeszłości (a nie tylko wykorzystywaniem efektu dramatu kostiumowego) z umiejętnym prowadzeniem fabuły; umiejętnym, bo nieudane próby fabularyzacji historii zarzuca się według Violetty Julkowskiej wielu twórcom (Julkowska, 2018). Za przykład wezmę twórczość Kassali, ze względu na deklarowaną przez nią wierność historyczną i interesującą warstwę fabularną jej utworów³, a także sporą popularność, jaką autorka cieszy się nie tylko w Polsce, lecz także na świecie.

¹ Są to trzy pozycje autorstwa Ewy Kassali: *Żądze Kleopatry* (Sonia Draga, Katowice 2015), *Boska Nefretete* (Sonia Draga, Katowice 2016), *Hatszepsut* (Sonia Draga, Katowice 2018).

² Seria biblijna Kassali to: *Królowa Saby* (Videograf, Katowice 2019), *Maria Magdalena. Kapłanka, dama, apostołka* (Videograf, Katowice 2019), *Semiramida* (Videograf, Katowice 2020), *Maria Magdalena. Wyzwolona kobiecość, odnaleziona boskość* (Videograf, Katowice 2021).

³ Recenzje powieści Kassali, dostępne na blogach i serwisach literackich, są bardzo przychylnie (m.in. Kulturacja, 14.09.2021, Histmag 15.05.2018, Imperium Romanum, 6.06.2021).

Metodologia

By scharakteryzować mechanizmy funkcjonujące w powieści historycznej ze wskazanej wyżej perspektywy, posłużę się metodą zaproponowaną przez Nathalie Heinich w wywiadach z pisarzami i pisarkami⁴. Nie korzysta ona z wycinków z rozmów, ale bazując na nich, tworzy opowieść o doświadczeniach swojego rozmówcy. Następnie identyfikuje główny wątek, który podbudowuje cytatami, które ponadto opatruje własnymi komentarzami i objaśnieniami (Heinich, 2000). Podobny styl badawczy staram się stosować w wywiadzie z Kassalą, którego fragmenty znajdują się w niniejszym tekście.

Na potrzeby artykułu przyjmuję również koncepcję warstw interpretacyjnych powieści historycznych wykorzystywaną m.in. przez Pawła Ćwikłę (2022). Wymienia on trzy warstwy tego typu dzieł. Pierwsza to kostium przeszłości, tj. pisanie o czasach dla autora współczesnych w „kostiumach z epoki”. Druga dotyczy eskapizmu czytelniczego, tj. celowego szukania przez czytelnika odskoczni od świata codziennego. Idąc za Janem Lechońiem: „A wiosną — niechaj wiosnę, nie Polskę zobaczę” (Lechoń, 1920). W tym rozumieniu, zagłębiając się w powieść, jej odbiorca świadomie przyjmuje konwencję historyczną, dzięki czemu może uzyskać pełniejszy obraz epoki i aktywniej uczestniczyć w fabule. W końcu trzecia warstwa interpretacyjna obejmuje połączenie terażniejszości zawołowanej w kostium historyczny z czytelniczą potrzebą eskapizmu. Powieść historyczna wyłania się tu jako opowieść o problemach terażniejszości osadzonych w ramach teatru przeszłości. Wobec teorii warstw interpretacyjnych pojawiają się też głosy krytyczne (m.in. Anderson, 2011; Ćwikła, 2021; Edling, Rydgren, eds., 2011; Maurice, 2017), mówiące m.in. o nadmiernym uogólnieniu wykorzystywanym w modelu czy ryzyku wystąpienia dysonansu między warstwami pierwszą oraz drugą. Jednak na potrzeby niniejszej analizy narzędzie to można uznać za użyteczne.

Ciągłość przesłania powieści historycznych Ewy Kassali

Moja rozmowa-wywiad z Ewą Kassalą dotyczyła jej podejścia do pisania, literatury pięknej, do źródeł historycznych, do fabuły, a także przesłania jej twórczości. Celem była identyfikacja poziomu pisania o terażniejszości w kostiumie powieści historycznej.

⁴ Autorka nawiązuje do swojej metody wykorzystanej po raz pierwszy we francuskim studium: N. Heinich: *Être écrivain. Création et identité* (La Découverte, Paris 2000).

Podłoże i motywacja

Kassala jest autorką kilkunastu powieści i poradników, które wydano w trzech językach (polski, angielski, hiszpański). Dziennikarka z wykształcenia, pracowała m.in. w dzienniku „Rzeczpospolita”. Już w szkole podstawowej wydawała własną, sześciostronicową gazetę. Z czasem pisanie artykułów dla rozmaitych tytułów zamieniła na pisanie powieści — „z obawy przed ulotnością i znikomością tego, co robimy każdego dnia, może z jakiegoś rodzaju lęku przed przemijaniem” (Woźniak, 2022). O ile na początku tworzyła książki nieregularnie — jej publikacje pojawiały się raz na osiem, dziesięć lat — to w ciągu ostatniej dekady praktycznie każdego roku wychodzi nowa powieść historyczna.

Ta przemiana i przejście na pisarstwo — jak powiada Kassala — „pełnoetatowe” są związane z nowym etapem w jej życiu, który otworzył się po rezygnacji z innych absorbujących emocjonalnie i czasowo obowiązków. Podkreśla, że pisanie powieści to łączenie pracy z pasją i radością. Uważa przy tym, że książki historyczne wymagają od autora czegoś „więcej” niż osadzone we współczesności powieści. „Przygotowuję się do nich bardzo starannie, czytając różnego rodzaju materiały historyczne, podróżując, spotykając się z ludźmi, ekspertami, pisząc do naukowców z całego świata, jest to dla mnie też bardzo rozwijające” (Woźniak, 2022); wiąże się to z koniecznością częstych wyjazdów i konsultacji ze specjalistami.

Grupę docelową swoich książek autorka określa jako „poszukującą”. Rozumie przez to czytelniczki i czytelników szukających w literaturze nie tylko przyjemności (Barthes, 1997, s. 20—21) czy zabawy, lecz także możliwości odkrywania i doświadczania nowych myśli. Kassala stara się dbać o to na trzy sposoby: fabuła, przesłanie, oraz bogactwo i wierność historyczna tła. Skupia się przy tym na dogłębnym poznawaniu tematyki danego okresu, w tym wyszukiwaniu ciekawostek i informacji, które jej zdaniem będą atrakcyjne dla czytelnika.

Bohaterki i kobiecość — „obok”, nie „zamiast”

Dlaczego kobiety i dlaczego w starożytności? Kassala rozumie ten okres jako czas magiczny i niezdefiniowany. Mimo tego braku zdefiniowania niezmiennie trzyma się źródeł historycznych. Wybiera bohaterów i bohaterki, którzy faktycznie istnieli, którzy są „prawdziwi i autentyczni”. Uważa ponadto, że czasy antyczne nie są tak niepodobne do czasów obecnych, jak mogłoby się zdawać⁵. Podkreśla, że różnice sprowadzają się do narzędzi działania, którymi dysponuje się w danej

⁵ No cóż, jak przekonuje Umberto Eco, to, co wydaje się nam ponowoczesne, może okazać się znacznie bardziej, niż skłonni bylibyśmy sądzić, starożytne. Autor *Imienia róży* miał wprawdzie na uwadze świat myśli, ale jego diagnozę zastosować można także do natury pewnych zjawisk społecznych i kulturowych (zob. Eco, 1996, s. 27).

epoce, ale podstawowe problemy w swojej esencji pozostają niezmiennie. Zmieniać się mogą okoliczności i kontekst kulturowy wpływający na odbiór dzieła. Autorka pisze więc swoje książki, próbując wczuć się w sytuację danego czasu i w ten sposób komunikować świat czytelnikowi.

Szczególną uwagę zwracam na aspekt kobiecy również w odniesieniu do tzw. wojującego feminizmu i współczesnej tendencji do zastępowania, nieraz na siłę, bohaterów męskich kobietami o intensywnie męskich cechach lub wprowadzania bohaterki fikcyjnych. Kassala świadomie tego unika. Pisze powieści historyczne z perspektywy kobiecej przede wszystkim ze względu na dotychczasowe skupianie się twórców na wizji męskiej, wojenno-politycznej. Autorka uważa, że „przeszłość to nie tylko wojny, najazdy i oręż, jakim się walczyło, ale też igły do szycia, kuchnia, gotowanie, opieka nad dziećmi, a o tych kwestiach naprawdę rzadko w literaturze dotychczas pisano” (Woźniak, 2022). Podobnie odnosi się do kwestii feminizmu oraz zastępowania postaci mężczyzn kobietami. Jej bohaterki to nieraz wojowniczkami, ale ich rolę postrzega znacznie szerzej. Swoje kreacje protagonistek zawsze pogłębia tak, by żołnierki nie tylko walczyły, lecz także tuliły, dbały i opatrywały rany; by były autentyczne i wielowymiarowe. Jej zdaniem naśladowanie mężczyzn przez kobiety wiąże się z olbrzymią stratą dla różnorodności i niewykorzystaniem kapitału, jaki niesie ze sobą pierwiastek żeński. Tworzy więc swoje bohaterki nie „zamiast” mężczyzn, ale „obok” nich.

Stoi to w sprzeczności z tendencją panującą w serialach i filmach amerykańskich ostatniego czasu, gdzie celowe wprowadzanie „silnych” kobiet o męskich cechach w rezultacie czyni z nich naśladowczynie mężczyzn, pozbawione wyjątkowości (bohaterki uniwersum fabularnego Marvela [Morales, Olivo, 2021], w tym Kapitan Marvel w filmie o tym samym tytule [Hock, 2004]). Sytuacja ta przywołać może na myśl eksperyment Calhouna (Ramsden, Adams, 2009). W dużym uproszczeniu: mysiej społeczności zapewniono idylliczny komfort, ciepło, pożywienie, dzięki czemu zwierzęta mogły skupić się tylko na funkcjonowaniu. W ciągu kilku pokoleń samce nabrały cech żeńskich i *vice versa* oraz straciły zdolność/chęć prokreacji, a eksperyment zakończył się wymarciem społeczności.

Kassala w swoich powieściach historycznych unika tej pułapki. Zapytana o sposób doboru bohaterki, przedstawia konkretną strategię. Zaczynając nową serię, jak to było w przypadku Egiptu oraz kobiet Biblii, najpierw wybiera tę najbardziej nośną i znaną postać, żeby zainteresować czytelnika epoką. Dopiero później, w kolejnych częściach, sukcesywnie wprowadza bardziej nietypowe, czasem wręcz ciekawsze poznawczo postaci. Stąd trylogia egipska rozpoczęła się od spopularyzowanej przez filmy Kleopatry (Kassala, 2015), przeszła przez Nefretete — kojarzoną przez niektórych z jej popiersia wystawionego w Berlinie, a skończyła się na Hatszepsut — znanej znacznie węższej grupie odbiorców. Wyjątkiem od tej reguły niszowości była Maria Magdalena, pojawiająca się w trzeciej i czwartej pozycji w serii, bo do niej autorka chciała najpierw „dojrzeć”.

Przesłanie — motywy i ciągłość

Obok stopniowego zanurzania czytelnika w oddaloną w czasie epokę historyczną Kassala wykorzystuje także odwołania do ciągłości historii. W kolejnych książkach stara się nawiązywać do innych opisywanych wcześniej postaci. „Wiem, że to dobrze robi, gdy czyta się kolejną książkę, a tam znajduje się fragment o królowej, o znanej kobiecie — chcemy dowiedzieć się więcej i powstaje łańcuszek fascynacji” (Woźniak, 2022), tłumaczy.

Poza wzmiankami o bohaterkach innych swoich utworów autorka w każdej powieści powraca do motywu wiecznego płomienia kobiecości, który nie gaśnie, a także kapłanek, które tego ognia pilnują. Przyjmuje to jako „swojego rodzaju zsiecionowanie”, co rozumie jako połączenie pokoleń, rodzaj kobiecej wspólnoty i ciągłości. Można by to określić jako motyw przewodni twórczości Kassali — przekaz, że ludzie są częścią jednej całości i jednej energii. To — jak zaznacza pisarka — pością czytelników i czytelniczki. W literaturze chcą bowiem odnaleźć magię, inny świat i tajemniczość, co potwierdza wspomnianą wcześniej tendencję do eskapizmu (odniosę się do tego w dalszej części artykułu). Autorka zauważa też u odbiorców dużą chęć współtworzenia przedstawianego w powieściach świata historycznego i dialogu. Przejawia się to w ich aktywności na portalach społecznościowych, we wsparciu i sugestjach dotyczących — przykładowo — ziół, traktatów, miejsc historycznych, ale też szeroko rozumianej magii. Mimo tego, że to powieści historyczne, zdaniem twórczyni element magiczny, rytualny, pozostaje nieodłączną ich częścią.

Według Kassali głównymi elementami składowymi powieści są fabuła i tło historyczne, ale wzmocnione warstwą filozoficzno-moralną. Ta trzecia to suma wszystkich życiowych doświadczeń i przemyśleń pisarki, ale też osób z jej otoczenia. Przywołuje to na myśl postać Basila Hallwarda z książki *Portret Doriana Greya* Oscara Wilde’a, autora tytułowego malunku. W pewnym momencie wyznaje, że jego dzieło dlatego jest tak prawdziwe i piękne, bo wlał w nie część siebie, swojej duszy — „Nie jego [postać — przyp. tłum.] ujawnia artysta na płótnie, ale samego siebie” (Wilde, 2020, s. 4). Zresztą z tym podejściem Kassala w pełni się zgadza. Uważa wręcz, że nie ma innej możliwości:

Kiedy chwytny za pióro, to jest oczywiste, że każda książka to my, to jakoś nasze dziecko. Obojętnie, czy piszę o Kleopatrze, Hatszepsut, czy Marii Magdalenie, to tam jest cząstka mnie. Obojętnie, jak bardzo się odsuwam, obojętnie, z jaką siłą wsłuchuję się w głos kobiet, o których piszę, zawsze tam jestem (Woźniak, 2022).

Te elementy autobiograficzne w książkach twórczyni równoważy wczuwaniem się w postaci bohaterów. Próbuje myśleć tak jak one. Efekt ten wzmacnia również opowieściami czasem nawet przypadkowych ludzi, których spotyka i którzy piszą do niej listy.

Realizm historyczny — badania i wędrówki

Pietyzm w oddawaniu realizmu tła historycznego pozostaje jedną z cech przewodnich stylu pisarskiego Kassali. Rzeczywiście te aspekty są konsultowane przez nią ze specjalistami — z egiptologami, historykami, teologami, psychologami, lekarzami czy kucharzami. Autorka stara się wybierać najbardziej wiarygodnych ekspertów i znawców danego zagadnienia, pozostaje w kontakcie z uczelniami, muzeami, ze stowarzyszeniami historycznymi, czy ostatnio — z racji tworzenia trylogii słowiańskiej — również z archeologami (podobnie było przy trylogii egipskiej). To umożliwia jej odzwierciedlenie realizmu historycznego, do którego utrzymania dąży.

Ten właśnie realizm towarzyszy czytelnikowi we wszystkich książkach. Kassala uważa, że ze względu na to, że opisywane przez nią wydarzenia historyczne toczą się w określonym czasie, jej obowiązkiem jest sprawdzenie szczegółów. Detale dotyczą m.in. materiałów, z których robiono ubrania, rozmiarów zwierząt, wyglądu lokalnej przyrody czy ziół wykorzystywanych do leczenia. Uwzględniając tego typu elementy, pisarka chce doprowadzić do tego, żeby akcja jej książek toczyła się w prawdziwym — w sensie „realistycznym” — świecie.

Do pewnego stopnia potwierdza się tu też wstępne przekonanie — idąc za Cwi-
kłą — że choć fabuła to problemy współczesne w kostiumie przeszłości, to przecież nie do końca. Autorka wszak zdecydowanie podkreśla, że od samego początku w jej głowie akcja toczy się w przeszłości. Stara się pokazać realia starożytności. Naturalnie — dodaje — patrzy na wydarzenia nie okiem średniowiecznej kobiety, ale własnym, jednak niezmiennie próbuje dobrać kontekst nie współczesny, lecz właśnie bardziej charakterystyczny dla czasów, o których pisze. Jednocześnie problemy, które porusza, pozostają niezmiennie w czasie. Bardzo ważnym szczegółem jest przy tym to, że oprócz zmienności dostępnych narzędzi zmienia się rzeczywistość, w której funkcjonują ludzie-aktorzy-postaci. Autorka za przykład podaje składanie ofiar z ludzi. Kiedyś, mówi, były w określonych miejscach na porządku dziennym, jednak dziś jest to nie do pomyślenia.

Entourage — głębia i detale

Dodatkowe pogłębienie tła stanowią ciekawostki tworzone przy wsparciu specjalistów. Wartym wzmianki przykładem w twórczości Kassali jest kuchnia i realizm dań. Autorka przyznaje, że postać kucharza Enriego Hera, który występuje we wszystkich jej powieściach historycznych, jest stworzona na podstawie wiedzy pewnego pasjonata gastronomii. To on najpierw bada w źródłach, jakie pożywienie podawano na stołach danej epoki, a potem skrupulatnie odtwarza przepisy i przygotowuje je. Następnie spisuje cały proces i przekazuje opis autorce. Słowem, potrawy

budzą fascynację czytelników, a autorka potwierdza, że są prawdziwe i samemu można je przyrządzić.

Podobne wsparcie Kassala uzyskuje w dziedzinach stereotypowo męskich. Konsultantem do spraw scen batalistycznych jest m.in. generał Mieczysław Bieniek, dowódca sił polskich NATO, który udzielał wskazówek do powieści o Semiramidzie i Marii Magdalenie (*Wieczór autorski z Ewą Kassalą*). Innym tematem opracowywanym przez specjalistów są zagadnienia związane z winem: „Prześledził dokładnie, bo jest wybitnym znawcą win, także dowiedział się, jak mogły smakować, jak wyglądały i z jakich szczepów robiono wino — wszystko umieściłam w książce” (Woźniak, 2022), dodaje pisarka.

Balans fabuły i tła

Ustaliliśmy już, że dla autorki sumą książki jest **fabuła, tło** oraz **przesłanie**. Stwierdza ona, że spotyka się z wieloma głosami czytelników, że to właśnie to umiejetne osadzenie fabuły na tle historii ich pociąga. Ilustruje to przykładem z uczelni: „Moja powieść Hatszepsut: historycy mówią, że można uczyć się z niej historii starożytnego Egiptu. Studenci egiptologii mówią mi, że profesor X czy Y polecił tę książkę, żeby z niej właśnie się uczyć” (Woźniak, 2022).

Kassala co kilka książek zmienia obszar kulturowy i czasowy swoich powieści. Każde takie przejście rozpoczyna zagłębieniem się w literaturę źródłową, do czego podchodzi w sposób holistyczny. Również dlatego wyraża radość z tego, że powstająca „trylogia słowiańska” dzieje się także na terenie dzisiejszej Polski. Dzięki temu nie musi identyfikować egzotycznych ptaków i drzew (jak w poprzednich trylogiach) czy sprawdzać temperatury wody bądź wiatru, bo mieszkając na terenach słowiańskich, zna je z własnego doświadczenia. Uważa, że nie sposób realistycznie przedstawić realia historyczne bez takich właśnie szczegółów — wtedy książka usycha i może zmienić się w fabularyzowany podręcznik do historii.

Balans działa w dwie strony. Można zauważyć, że autorka stopniowo odchodzi od nacisku na tło i skupia się na fabule, by nie przytłaczać mnogością odniesień i gwiazdek w tekście. Tę sekwencję wyjaśnia następująco:

Poza *Kleopatrką*, książki *Nefretete*, *Hatszepsut*, *Semiramida* i *Królowa Saby* zdecydowanie były dla mnie ważne, także z powodu poznawania historii tamtych czasów. W tych powieściach w zasadzie fakt goni kolejny fakt historyczny, one są nimi przesycone. W zasadzie całe te książki pociągnęłam tak — oczywiście nie, że nie dodałam nic od siebie — ale bazowałam głównie na tym, co znalazłam historycznie. Później tak już nie jest, na przykład w *Marii Magdalenie*. A teraz, w publikacjach słowiańskich, fakty są, istnieją określone punkty histo-

ryczne, wędruję od jednego do drugiego, ale jednak bohaterowie są tu najważniejsi (Woźniak, 2022).

W czasach mniej szczegółowo udokumentowanych, na przykład w opowieściach o Semiramidzie czy teraz — w podaniach o początkach Polski — Kassala korzysta z fantazji literackiej. Tylko w ten sposób jest w stanie zapełnić luki pozostawione przez często niekompletne źródła. Za przykład podaje chrzest Mieszka I i przekonuje, że tak naprawdę zarówno miejsce, jak i data chrztu (tj. rok 966) nie są pewne. Dodaje także, że właśnie ze względu na szczegółowość jej badań tła historycznego otrzymuje od czytelników znaczący kredyt zaufania. Również z tego powodu stara się kontrolować elementy fabularyzowane, bo wielokrotnie spotkała się z wiarą odbiorców jej książek, że dane wydarzenie z przeszłości wyglądało dokładnie tak, jak opisała to w swoich powieściach.

Podsumowanie — praktyka a teoria

Nawiązując do wskazanych wcześniej warstw interpretacyjnych, w twórczości Kassali można znaleźć wszystkie wspomniane elementy. Są to: a) kostium przeszłości, b) eskapizm czytelniczy, c) powieść historyczna jako problemy współczesności osadzone w określonym kontekście historycznym.

Pierwszy aspekt uwidacznia się w sposobie tworzenia tła przez autorkę. Jest ono precyzyjne, bogate w szczegóły oraz konsultowane ze specjalistami w danych dziedzinach w celu maksymalizacji realizmu. Należy tu jednak zauważyć, że pisarka postrzega fabułę, a więc sumę problemów swoich bohaterów, jako ponadczasową. W jej rozumieniu zmieniają się jedynie narzędzia i otoczka kulturowa, ale nie sam człowiek. Słowem, obecność kostiumu przeszłości w twórczości Kassali można potwierdzić z zastrzeżeniem, że to fabuła jako ponadczasowe problemy na wysoce realistycznym, immersywnym tle historycznym.

Druga kwestia, czyli eskapizm czytelniczy, również wybrzmiewa w wywiadzie. Autorka dostrzega u swoich czytelników dużą potrzebę zagubienia się wśród realizmu innej przestrzeni, wzbogacanego odnośnikami, ciekawostkami historycznymi, a także opisami dań, które można samemu przygotować, posiłkując się fragmentami z książki. Podobną funkcję pełni „zsieciowanie” książek, motywy filozoficzne i powtarzający się morał o byciu częścią jednej, uniwersalnej energii.

Trzecia warstwa interpretacyjna to połączenie dwóch pierwszych, ale też nawiązanie do współczesności. Pozwala czytelnikowi zagłębić się w powieść historyczną poprzez stworzenie za pomocą opisów słownych rzeczywistości alternatywnej, w której można się zanurzyć. Warunkiem jest przywiązanie do tych opisów i pełne

trzymanie się przyjętej wcześniej konwencji literacko-historycznej. Autorka, by osiągnąć ten efekt, przy tworzeniu każdej powieści uczyła się słów i terminologii, jak również zachowań kulturowych związanych z tematyką konkretnych książek. Dzięki temu w realia historyczne wplotła wartości, z którymi współczesny czytelnik może się utożsamiać i bez większych problemów zrozumieć.

Można podejrzewać, że właśnie na balansie tych elementów — tj. realizmu historycznego (potop szwedzki w XVII-wiecznej Rzeczypospolitej), przesłania (pokrzepienie serc) oraz fabuły (motyw odkupienia Andrzeja Kmicica) — opierał się fenomen popularności trylogii Sienkiewicza. Autor dał bowiem czytelnikom możliwość ucieczki w historyczny świat, gdzie przedstawił ponadczasowy problem, a wszystko stworzył z wykorzystaniem tak zapewne potrzebnego ówczesnym odbiorcom przesłania, że „jeszcze będzie dobrze”. Innymi słowy, dał im nadzieję.

Analogicznie fenomen powieści historycznych Kassali to umiejętne połączenie uniwersalnych czasowo wyzwań tworzących fabułę z komponowanym z pietyzmem realizmem tła historycznego. Trzecim elementem, elementem nadziei, zamiast „jeszcze Polska nie zginęła”, jest „magia jest w nas”. Hasło — w moim przekonaniu — pasujące do czasów, które można powiązać z upadkiem autorytetów czy wojnami medialnymi.

Bibliografia

Opracowania

- Anderson P., 2011: *From Progress to Catastrophe: The Historical Novel*. „London Review of Books”, Vol. 3, s. 24—28.
- Barthes R., 1997: *Przyjemność tekstu*. Przeł. A. Lewańska. Warszawa: Wydawnictwo KR.
- Bourdieu P., Passeron J.C., 1990: *Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania*. Przeł. E. Neyman. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ćwikła P., 2021: *Lucien Goldmann, autor „Don Kichota”*. *Perspektywa socjologii literatury*. „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. 17, nr 4, s. 28—43.
- Ćwikła P., 2022: *Powieść historyczna*. Maszynopis w posiadaniu autora.
- Eco U., 1996: *Interpretacja i nadinterpretacja*. Przeł. T. Bieroń. Kraków: Znak.
- Edling C., Rydgren J., eds., 2011: *Sociological Insights of Great Thinkers: Sociology through Literature, Philosophy and Science*. Denver: Praeger.
- Heinich N., 2000: *Être écrivain. Création et identité*. Paris: La Découverte.
- Heinich N., 2019: *Sztuka jako wyzwanie dla socjologii. Rozmowy z Julienem Ténédosem*. Przeł. J.M. Kłoczowski. Gdańsk: Fundacja Terytoria Książki.

- Hock R.R., 2004: *Forty Studies that Changed Psychology: Explorations into the History of Psychological Research* (5th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Julkowska V., 2018: *Problem „wizualizacji” przeszłości w narracjach o historii w pierwszej połowie XIX w.* „Studia Historica Gedanensia”, T. IX, s. 138—156.
- Łęcki K., 1999: *Literatura piękna*. W: *Encyklopedia socjologii*. T. 2: K—N. Red. W. Kwaśniewicz et al. Warszawa: Oficyna Naukowa, s. 128—134.
- Maurice L., 2017: *From ‘I Claudius’ to Private Eyes: Rome and the Detective in Popular Fiction*. In: *Eadem: Rewriting the Ancient World: Greeks, Romans, Jews and Christians in Modern Popular Fiction*. Leiden: Brill, s. 17—48.
- Morales H., Olivo D., 2021: *Trends in Gender Portrayal in the Marvel Cinematic Universe Avengers Series: A Conventional Content Analysis*. „Journal of Student Research”, Vol. 10 Is. 1. <https://doi.org/10.47611/jsrhs.v10i1.1348>.
- Ramsden E., Adams J., 2009: *Escaping the Laboratory: The Rodent Experiments of John B. Calhoun & Their Cultural Influence*. „Journal of Social History”, Vol. 42, No. 3, s. 761—792.

Źródła internetowe

- Ładuniuk A., 2018: *Ewa Kassala: Kleopatra wykorzystywała seks, by utrzymać władzę i niezależny Egipt*. „Dziennik Zachodni”. plus.dziennikzachodni.pl/ewa-kassala-kleopatra-wykorzystywala-seks-by-utrzymac-wladze-i-niezalezny-egipt/ar/13545093 [dostęp: 27.02.2022].
- MiPBP, 2019: *O silnych kobietach opowie Ewa Kassala*. Portal miejski Wodzisław Śląski. wodzislaw-slaski.pl/o-silnych-kobietach-opowie-ewa-kassala [dostęp: 27.02.2022].
- Wałęga M, 2018: „*Boska Nefretete*” E. Kassala, czyli znów Egiptem mój świat się toczy. *Los Libros*. loslibros-wehikulczasu.blogspot.com/2018/02/boska-nefretete-e-kassala-czyli-znow.html [dostęp: 27.02.2022].
- Wieczór autorski z Ewą Kassalą*. Nowiny.pl, 2020. www.nowiny.pl/wydarzenia/wieczor-autorski-z-ewa-kassala-8531.html [dostęp: 27.02.2022].
- Woźniak M., 2022: Wywiad z Ewą Kassalą. 30.01.2022. Nagranie dostępne online: <https://we.tl/t-4H7BrIAVzj> [dostęp: 27.02.2022]; transkrypcja: docs.google.com/document/d/1pT1ODYTAUlhky9P6PoMURuuB1Fz72yWTI/ [dostęp: 27.02.2022].

Inne

- Kassala E., 2015: *Żądze Kleopatry*. Katowice: Sonia Draga.
- Kassala E., 2016: *Boska Nefretete*. Katowice: Sonia Draga.
- Kassala E., 2018: *Hatszepsut*. Katowice: Sonia Draga.
- Kassala E., 2019a: *Królowa Saby*. Katowice: Videograf.

Kassala E., 2019b: *Maria Magdalena. Kapłanka, dama, apostołka*. Katowice: Videograf.

Kassala E., 2020: *Semiramida*. Katowice: Videograf.

Kassala E., 2021: *Maria Magdalena. Wyzwolona kobiecość, odnaleziona boskość*. Katowice: Videograf.

Lechoń J., 1920: *Herostrates*. poezja.org/wz/Jan_Lechon/4696/Herostrates [dostęp: 27.02.2022].

Wilde O., 2020 [1890]: *Portet Doriana Greya*. Fundacja Nowoczesna Polska. <https://nowoczesnapolska.org.pl/2019/10/18/portret-doriana-graya-na-wolnych-lekturach/> [dostęp: 27.02.2022].